1.1.1 Q_lM

विकसिता पाठ्यचर्या/ स्वीकृताः दुर्लभाः शास्त्रग्रन्थाः, स्थानीय-राष्ट्रिय-प्रादेशिक-वैश्विक-विकासस्य आवश्यकतया अधिगमोद्देश्यैः कार्यक्रमस्य परिणामैः, निर्दिष्टकार्यक्रमस्य परिणामैः, पाठ्यक्रमस्य परिणामैः, संस्थया प्रस्तुतानां सर्वेषां कार्यक्रमाणां च परिणामैः सह सङ्गतिं भजन्ते।

पाठ्यक्रमस्य निर्माणम् – अभिवृद्धिश्च (संरचना)

सम्पूर्णानन्दसंस्कृतविश्वविद्यालये समाजापेक्षानुरूपंम् पाठ्यक्रमस्य निर्माणं परिवकरणंमञ्च अध्ययनपरिषदा च क्रियते। पाठ्यक्रम परिवर्तनाय परिष्करणाय च विश्वविद्यालयोडयं प्राथम्येन सततं खतते। दिग्देशकालानुरूपं पाठ्यचर्याणां संशोधनं परिवर्द्धनं प्रसारणञ्च विश्वविद्यालयोडयं निर्बाधतया कुरूते। विश्वविद्यालयस्य तन्नियामनञ्च स्थापितानां नियमानामनुरोधेन विधीयते। तत्र विभागीयसमित्या प्रस्तावितानां विषयाणां दृढीकरणं संकायीयस्तरे पुनश्च तेषामनुमोदनं अध्ययनपरिषदा विधीयते। अत्र मुख्यः ध्येयः अयमेव विधते यत् छात्राः स्थनिकराष्ट्रियक्षेत्रीय वैश्विकस्रेच स्वानुगुणं प्रकल्पमादाय विकसिताः भवन्तु।

(ख) <u>पाठ्यक्रम- अभिवृद्धि प्रकल्पाः (Curriculum Enhancement Measures/projects)</u>

- विभागस्तरे उपवेशनं विधाय छात्राणां विदुषाञ्च प्रतिविषयं समाजानुगुणं मंथनं कृत्वा पाठ्यक्रमस्य स्वरूपनिर्माणं क्रियते।
- पूर्वनिर्मित पाठ्यक्रमानां विश्लेषणं कृत्वा संयोज्यविषयाः संयोजनीयाः संयोज्यविषयाणां प्रयोजनं के के विषयाः उपयोगिताञ्च विविच्य पाठ्यक्रमस्य अभिवर्द्धनं प्रकल्पप्रसारणञ्च क्रियते।

<u>अभिवर्द्धनसोपानक्रमः</u>

छात्राध्यापक विचारविमर्शानन्तरं

विभागीयाध्ययनसमित्या

संकायाध्यक्षसमितिद्वारा

विद्यापरिषदा

कार्यपरिषदा (सज्ञानार्थम्)

(ग) <u>पाठ्यक्रमाभिवृद्धिस्तम्भः</u>

(1) समाजस्य समसामयिकी उपादेयता

(2) पाठ्यक्रमस्य प्रासङ्गिकता

(3) पाठ्यक्रमे समागतविषयाणां व्यापकता

(4) पायक्रमस्य सुगमता

(घ) <u>आजीविका कौशल तत्वम् –</u>

(1) भाषानुगुणं कार्यक्रमः (संस्कृत भाषाशिविरम्)

(2) दक्षतावर्धकः कार्यक्रमः

(3) आवश्यकतानुगुणं कार्यक्रमः-

(4) शिक्षण प्रशिक्षण कार्यक्रमः (शिक्षाशास्त्री शिक्षाआचार्य) कौशलविकासपाठ्यक्रमाः

(5) कयस्फूर्तिः (NCC,NSS, योगशिविरम्)

(6) आचारदृढता (सूक्ति)

वर्तमानयुगे छात्राणाभाजीविकाकौशलाभिवृद्धये विश्वविद्यालयोग्यं स्थानिक-राष्ट्रिय-प्रादेशिकस्तरेषु विविधान् कार्यक्रमान् विदधति। क्रमेडस्मिन् पाठ्यक्रमाणां तथा पद्धत्या दृढीकरणं विधाय प्रायोगिकदृष्ट्या वैश्विकमञ्चेष्वपि छात्राणां प्रोन्नयनं विधीयते। पारम्परिक पद्धत्या पायक्रमेषु व्याकरणज्योतिषसाहित्यधर्मशास्त्रपुराणन्यायमीमांसाविषयेषु शास्त्री-आचार्य-शोधपाठ्यक्रमाः सन्निविष्टाः पुनश्च विज्ञान इतिहास समाजशास्त्रादिविषयश्च पाठ्यक्रमे समाहिता सन्ति। एतेषु पाठ्यक्रमेषु प्रावीण्यमर्जनाथ भाषा प्रशिक्षणकार्यक्रमाः वाग्वद्धिीसभश्चायोज्यन्ते।

पाठ्यचर्यायाः सहजता सर्वग्राहकता च भवेदित्यपि मुख्य लक्ष्य भवति। तदर्थ विषयमवगम्य छात्राःप्रायोगिकपक्षेषु दक्षा भवेषु तन्निमित्तं कौशलविकासकार्यक्रमाः प्रतियोगिपरीक्षासु भागग्रहणार्थं प्रशिक्षणशिविराणि च प्रचाल्यन्तेन स्वतंत्रतया कर्मकाण्ड़ज्योतिषवास्तुकथाप्रवचनादिषु दक्षतोपपादनाय डिप्लोमा पाठ्यक्रमाः सन्ति। अन्तर्विषयक अवबोधनवर्द्धनाय च एम.ए.हिन्दू स्टडीज, एम.ए. योगशास्त्र पुस्तकालयविज्ञानम् शिक्षाशास्त्रि प्रभृतयः पाठ्यक्रमाः अभिनिविष्यः। शिक्षणकौशल विकासाय शिक्षणप्रकल्पाः शिक्षाशास्त्री पाठ्यक्रमः शारीरिकंदक्षतायै च N.C.C.,N.S.S. माध्यमेन योगशिविराणि, आचारदृढतायै सूक्तानां परिसरे प्रसारणं आचार्यछात्राणां परिसरे सहैव निवासः छात्राणामाचारपक्षं योगसाधनाय पुरातत्वसंग्रहालय व्यायामशाला स्वास्थ्यकेन्द्रम् क्रीड़ाङ्गसम परिपोषयति। विश्वविद्यालये यज्ञशाला-वेधशाला-पाण्डुलिपिसंग्रहालयश्च प्रायोगिकदक्षतानिष्पादने सहायकाः।

विकल्पाधारितपद्धतिः-

विश्वविद्याजलयानुदानायोगपक्षतः प्राप्ततिर्देशानुसारं विश्वविद्यालयीयपरिनियमानुसारेण सर्वेषु स्नातकस्तरीयपाठ्यक्रमेषु ऐच्छिकपाठ्यक्रमाश्रितपद्धतिः प्रचलितास्ति। (वस्तुतः CBCS सम्प्रति राष्ट्रीयशिक्षानीति 2020 प्रतिपादित-प्रदत्त निर्देशानुसारेण पाठ्यक्रमस्य संशोधनं परिवर्धनश्च समयनुगुणं क्रियमाणमस्ति।

दुर्लभशास्त्रग्रन्थानां पाठ्यक्रमे अभिनिवेशः-

त्रिविधेषु विभागेषु दुर्लभशास्त्रग्रन्थाना भारतीयविद्यासंरक्षणाय संयोजन कृतं विद्यते विशेषतः पालि-बौद्ध-राजशास्त्रप्रभृतिषु विभागेषु आचारविचारनीति मानवमूल्यसंवर्द्धकानां दुर्लभग्रन्थानां पठनपाठनेशोधकार्ये च पाठ्यांशत्वेन भूयस्संयोजनं विद्यते। च

क्र0सं0	दुर्लभग्रन्थनाम	पाठ्यक्रम	स्तर
1	विज्ञप्तिमात्रतासिद्धिः	संस्कृतविद्या	शास्त्री
2	वगमन्दक	राजशास्त्र	शास्त्री/आचार्य
3	भाभ्रमरेखा निरूपणम्	ज्योतिषम्	शास्त्री
4	न्यायसिद्धान्तमंजरी	न्यायवैशेषिक	शास्त्री

5	मिलिन्दपईयाँ (पालिमाध्यम)	पालि	शास्त्री/आचार्य

अनेन दुर्लभग्रन्थानां पाठ्यक्रमे सन्निवेस्य मौलिकप्रयोजनं संरक्षणमेष।

क्र0सं0	आधुनिकग्रन्थः	पाठ्यक्रमः/स्तरः	विषयः

अर्वाचीनसाहित्यम्

विश्वविद्यालये प्रचाल्यमानेषु शास्त्रि-आचार्य-शिक्षाशास्त्र-हिन्दूस्नातकोत्तर-योग- भाषाविज्ञान प्रभृतिषु अर्वाचीन साहित्यस्य विषयाः ग्रन्थाश्च स्वीकृताः सन्ति, तेषा विवरणञ्च यथा-

मौलिकग्रन्थाः

विश्वविद्यालयस्याय सर्वेषु विभागेषु ॠषिप्रणीतग्रन्थाः विशेषरूपेण पाठ्यक्रमे अङ्गीकृतास्सन्ति। तत्रापि वेद विभागे पूर्व चत्वारो वेदाः पाठ्यांशत्वेन पाठ्यन्ते। तदनन्तरं अन्येषु विभागेषु सूत्रग्रन्थाः उपनिषद्ग्रन्थाः कोषग्रन्थाः प्रभृतय मौलिका एव पठनपाठने अध्ययनपरिषदा स्वीकृतास्सन्ति।

क्र0सं0	मूलग्रन्थः	पाठ्यक्रमः/स्तरः	विषयः

पाठ्यक्रम परिणामाः

- पाठ्यक्रमे निर्धारिताः गन्थाः स्पष्टज्ञानप्रदाने शक्ताः,तस्मात् प्राच्यज्ञानं छात्रेषु संरक्षितं भवति ।
- ज्ञानार्जनेन छात्राः स्वविद्यावैभवेन समाजं प्रकाशयन्ति शास्त्रानुकूलव्यवहरेण समाजस्तरमभिवर्द्धन्ते।
- समाजस्य विविधेषु प्रकल्पेषु ज्ञानार्जितकौशलेन कार्य शास्त्रार्जित विश्वविद्यालयीयः छात्राः स्वदक्षतया आजीविकोपार्जनपूर्वकं राष्ट्रसेवा विद्धति। तत्र सैन्यक्षेत्रे धर्मगुरूरुपेण प्रौधोगिकीयक्षेत्रे (I.I.T) शिक्ष

प्रशासनिक क्षेत्रेषु शिक्षाक्षेत्रे, कर्मकाण्डक्षेत्रे, कथा प्रवचनोद्बोधनक्षेत्रेषु, प्रवाचकरूपेण सहैव आरक्षक्षेत्र आरक्षकरूपेण सचारक्षेत्रे पत्रकाररूपेण राजनीतिक क्षेत्रे जनप्रतिनिधिरूपेण देशं सेवन्ते।

(1) क्रीडाक्षेत्रेषु क्षेत्रप्रदेशराष्ट्रस्तरेषु विश्वविद्यालय गौरवं वर्धयान्ति।

- क्षेत्रीयप्रादेशिकराष्ट्रीयस्तरेषु पद्भप्रभृतिषु विश्वविद्यालयीयश्च छात्राः निभूषिताः भवन्ति।
- विश्वविद्यालय सम्बद्धानां आचार्यकर्मचारिछात्राणां
- विश्वविद्यालयस्य (पाठ्यक्रमाधीतछात्राणां आचारव्यवहारं समभिलक्ष्य सम्पर्के समागतानां जनानामपि व्यवहारंपरिवर्तन भवति।
- वैदेशिकाः विश्वविद्यालये स्वीकृत पाठ्यक्रम समधीत्य स्वदेशे भारतीयविद्यावैभवं तन्वन्ति समन्वयः पञ्चाङ्गाप्रकाशनम्

(क) परामर्शद्वारा परामर्श केन

(ख) निदानद्व

(ग) मनोविज्ञान, ध्रुवदर्शन, विज्ञानम्, कालशास्त्र, गृहविज्ञानम्

- ज्योतिषशास्त्रेण लोकशास्त्रयोः समन्वयः
- वेधशालया प्राचीनार्वाचीनज्ञानयोः समन्वयः।
- प्राच्यावाच्ययोः समन्वयार्थ।
- वैज्ञानिकपद्धत्या प्रयोगाय च यन्त्रालयः गतिमान् ।

ज्योतिषशास्त्रम्	धर्मशास्त्रम्	वेदः	आर्युवैद चिकित्सा	दर्शनम्	परिसरसौन्दर्य	योगः	ख्कला
पञ्चाङ्गप्रकाशनम् परामर्शः वेद्यशाला यन्त्रालया नवग्रहवारिका	आचारविचार संस्कारसमस्यानां निदानम्	यज्ञद्वाशविषाणु अवरोधनायमन्त्रविधि	करोना काले	(1) कर्तव्याकर्त्त व्यविवेक छात्राणां मानसिकीदृढतात तदनुक कियान्वयनम् (2) चारित्रियकोन्नति Raggeing Swide	प्राकृति	योगशिरण स्वास्थय	लोककला नांरक्षणं नाटकमंच प्राच्य व्यवहाराणां वर्तमानकाले समन्वय